

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Skarga czy podanie? Kontaminacja wzorców tekstowych w strukturze adaptacyjnej gatunku mowy

Author: Katarzyna Wyrwas

Citation style: Wyrwas Katarzyna. (2001). Skarga czy podanie? Kontaminacja wzorców tekstowych w strukturze adaptacyjnej gatunku mowy. W: B. Witosz (red.), "Stylistyka a pragmatyka" (S. 369-377). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Katarzyna Wyrwas
Uniwersytet Śląski
Katowice

Skarga czy podanie? Kontaminacja wzorców tekstowych w strukturze adaptacyjnej gatunku mowy

Jednym z zadań badacza opisującego gatunki mowy jest identyfikacja tekstu mającego reprezentować dany gatunek. Dokonuje się tego, rozpoznając m.in. intencję wypowiedzi oraz typowe ukształtowanie językowe tekstu, które często nierozzerwalnie związane jest z intencją nadawcy. Czynnikiem wpływającym na językowy kształt tekstu są także stosunek nadawcy do odbiorcy oraz temat wypowiedzi. Intencja nadawcy stanowi, według Michała Bachtina, zasadniczą cechę definicyjną każdego gatunku mowy. Jednak, jak zauważa Bożena Witosz (1994: 78), w teorii gatunków mowy intencja nie zajmuje tak uprzywilejowanego miejsca, ponieważ istnieją różne gatunki mowy o podobnych intencjach komunikacyjnych, zaś ten sam gatunek może pełnić różne funkcje. Wskazanie intencji jako jednej z cech definicyjnych (ale nie jedynej) uznaje się za rzecz niezbędną, lecz nie nadrzędną w badaniach nad zróżnicowaniem gatunkowym mowy.

Drugą – oprócz intencji komunikacyjnej – cechą odróżniającą od siebie gatunki mowy bywa tematyka wypowiedzi. Opowiadanie potoczne przedstawia zdarzenia; w testamencie wydajemy dyspozycje w sprawach majątkowych; w kondolencjach wyrażamy współczucie i żal po czyjejś śmierci; opowiadając kawał, mówimy o zdarzeniach śmiesznych; skarżąc się zaś, wyrażamy niezadowolnienie z jakiejś sytuacji. Temat wypowiedzi nie stanowi jednak samodzielnego i jednoznacznego wyróżnika gatunku mowy.

Trzecią charakterystyczną cechą gatunków mowy jest częste występowanie w nich stałej, rozpoznawalnej i intuicyjnie identyfikowalnej struktury. Jak np. w tekście opowiadania potocznego czy testamentu. Gatunek jako określony typ wypowiedzi istnieje zawsze w relacji do wzorca i obejmuje wszystkie jednostki komunikacji językowej, które pozostają względem siebie i przyjętego wzorca w relacji podobieństwa. Podobieństwo to opiera się na występowaniu w danym tekście pewnej liczby cech wzorca, czyli na podobieństwie ilościowym¹, oraz na specyfice tych cech, czyli na podobieństwie jakościowym.

Standardowość cechująca teksty oficjalne kierowane do instytucji sprawia, że w ich strukturze pojawiają się elementy tożsame formalnie i funkcjonalnie, m.in. szablonowe formuły incipitowe i finalne. Analizując kompozycję zgromadzonych skarg do instytucji, nierzadko zauważamy w ich strukturze elementy charakterystyczne dla innego gatunku oficjalnego – podania, które określa się jako „pismo z prośbą skierowane do władz”. Jest ono jednym ze sposobów porozumiewania się obywatela z instytucją, gatunkiem, dzięki któremu obywatel ma możliwość uzyskania określonych dóbr. Umiejętność generowania tekstów użytkowych, takich jak podanie czy życiorys, jest istotna w życiu społecznym jednostki. Według obowiązującego programu nauczania w szkole podstawowej i w gimnazjum uczniowie powinni osiąść umiejętność pisanie podań i życiorysów (por. Polański, Orłowa, 1993: 123 i n.), a więc dwóch typów tekstów użytkowych, których przydatność objawia się w sytuacjach związanych z kontynuacją nauki, poszukiwaniem i podejmowaniem pracy itd.

Sformułowanie podania – pisma o stosunkowo jednoznacznie określonym kształcie – wymaga znajomości pewnej liczby szablonów językowych oraz znajomości graficznego układu tekstu. Utrwalaniu wzorca tekstowego podania sprzyjają zalecenia poradników, które podają szablonowe formuły, ułatwiające komunikację z instytucją (np. *Zwracam się z prośbą o...; Prośbę swą motywuję tym, że...; Łączę wyrazu szacunku*), oraz przedstawiają postulowany układ przestrzenny pisma w zamieszczonych tekstach wzorcowych (por. Zgólkowie, 1993: 147–155).

Analiza struktury zebranych skarg pomogła wyodrębnić te, w których widoczne były elementy wzorca tekstowego podania. Omawiane zagadnienie można kojarzyć z istniejącym w języku zjawiskiem kontaminacji², przez

¹ Podobieństwo ilościowe wiązać należy przede wszystkim z pojęciem struktury podstawowej wzorca tekstowego gatunku, ponieważ to ona, a dokładnie jej obecność w określonym tekście, pozwala na jego jednoznaczne zidentyfikowanie jako reprezentanta tego a nie innego gatunku.

² O zjawisku krzyżowania się tekstów utworów ludowych pisze J. Bartmiński (1974). Badacz omawia kontaminacje tekstów bajek oraz pieśni ludowych, w których następuje krzyżowanie się wątków tematycznych.

którą rozumie się „zmieszanie się, skrzyżowanie dwóch jednostek językowych, dające w wyniku nową jednostkę”. Przytoczona definicja dotyczy leksykalnego poziomu języka, natomiast skrzyżowanie podania ze skargą jest zjawiskiem należącym do poziomu tekstowego. Kontaminację wzorców tekstowych skargi i podania można zatem nazwać kontaminacją gatunkową.

Wzorzec tekstowy skargi podlega wpływowi podania ze względu na podobieństwo³ tych gatunków, które widoczne jest przede wszystkim na poziomie ich struktury semantycznej. Porównajmy zatem następujące eksplikacje podania i skargi przedstawione przez Annę Wierzbicką (1983: 130; 1999: 268), aby wskazać zbieżności semantyczne istniejące między tymi gatunkami:

SKARGA,

mówię: ktoś powoduje, że dzieje mi się coś złego
czuję się źle z tego powodu
mówię to, bo chcę, żebyś zrobił temu komuś coś złego

podanie

mówię: chcę, żeby stało mi się coś (X)
wiem: to nie może się stać, jeżeli nie powiesz, że chcesz, żeby to się stało
mówię to, bo chcę, żebyś powiedział, że chcesz, żeby to się stało
nie wiem, czy to zrobisz
wiem, że wielu ludzi mówi ci takie rzeczy
wiem, że nie musisz robić rzeczy, które ludzie chcą, żebyś robił

Gatunki te mają podobny komponent, który mówi o intencji nadawcy. W skardze jest to intencja: **chcę, żebyś zrobił [...] coś [...],** w podaniu zaś: **chcę, żeby stało mi się coś (X),** oraz **chcę, żebyś powiedział, że chcesz, żeby to się stało.** Zarówno w skardze, jak i w podaniu nadawca pragnie skłonić odbiorcę do podjęcia pewnych działań. Komponent semantyczny (**mówię to, bo chcę żebyś zrobił temu komuś coś złego**), będący w tekstowej realizacji petitum skargi, nadawca realizuje w formie prośby do adresata. Podobieństwo gatunków zasadza się więc w tym, że obie realizacje tekstowe mogą zawierać prośbę. Jediną różnicą jest to, iż użycie w skardze czasownika dyrektywnego *proszę* jest zależne od wyboru nadawcy⁴, natomiast użycie *proszę* w podaniu wynika z definicji tego gatunku, który jest

³ Mechanizm krzyżowania się tekstów działa podobnie jak kontaminacja wyrazowa (por. Grabias, 1970; Bartmiński, 1974) – w jednostkach wyjściowych musi istnieć jakaś cecha wspólna, „która by stanowiła pomost czy »węzeł«, umożliwiający przeskok” (Bartmiński, 1974: 111). Może to być cecha formalna lub – jak w przypadku skargi i podania – cecha semantyczna.

⁴ Petitum skargi jest definiowane jako żądanie określonego zachowania organu (por. Lang, 1972: 69), nadawcy skarg wybierają jednak formę dyrektywy słabej i czasownik *proszę*, tworzący „atmosferę grzeczności” dla zapewnienia sobie przychylności odbiorcy.

prośbą do władz. Motywacją do stosowania prośby w obu przypadkach jest zależność nadawców pism oficjalnych, występujących w roli petentów, od dobrej woli instytucjonalnego adresata (por. uwagi Wierzbickiej, 1999: 266).

W dalszej części artykułu spróbuję pokazać efekty kontaminacji gatunkowej między podaniem a skargą. Zjawisko to wiąże się z problemem tzw. struktury adaptacyjnej gatunku mowy, czyli z istnieniem wzorców nawiązujących do innych wzorców gatunkowych (por. Wojtak, 1999).

Skarga do instytucji jest pismem oficjalnym, które w swej maksymalnej strukturze może zawierać następujące elementy:

– elementy informacyjne (miejsce + data, podmiot skargi: imię + nazwisko + adres, adresat + adres)	rama tekstowa
– tytuł (nazwa gatunkowa, przedmiot skargi)	
– zwrot do adresata	
– powołanie się na normy prawne	
– informacja o typie działania językowego	treść skargi
– przedmiot skargi (wskazanie obiektu skargi, nazwanie przewinienia, podanie okoliczności zdarzenia)	
– projekcja stanu pożądanego // ocena // komentarz	
– petitum skargi	
– formuły finalne (prośba o rozpatrzenie, prośba o odpowiedź, podziękowania, zapewnienie o szacunku)	rama tekstowa
– podpis	
– dodatkowa informacja o nadawcy	
– informacja o świadkach zdarzeń	
– informacja o załącznikach	
– informacja o podaniu „do wiadomości”	

Poradniki (Zgółkowie, 1993: 147–155) wyodrębniają następujące składniki budujące tekst podania:

– miejscowość i data	rama tekstowa
– informacje o nadawcy	
– adres odbiorcy	
– treść podania – prośba	treść podania
– uzasadnienie prośby	
– prośba – apel o przychylność odbiorcy	
– formuła grzecznościowa	rama tekstowa
– podpis	
– spis załączonych dokumentów	

Część z tych elementów jest wspólna dla wszystkich tekstów funkcjonujących w komunikacji oficjalnej – miejscowość i datę umieszczamy w korespondencji zarówno oficjalnej, jak i prywatnej. W korespondencji

z instytucją ważnym elementem są umieszczone w tekście adresy stron korespondujących. Grzecznościowe formuły finalne i podpis nadawcy również stanowią stały składnik wielu tekstów oficjalnych. Wpływ podania na skargę przejawia się często w tym, że skarga imituje podanie, przejmując z niego oprócz prośby te składniki gatunku, które z prośbą mają związek, a więc uzasadnienie i końcowy apel do odbiorcy.

Teksty funkcjonujące w sferze urzędowej cechuje standardowość i szabloność formuł. Piszący często powielają znane z tekstów podań schematy rozpoczynania wypowiedzi. W incipitach skarg pojawiają się zatem typowe dla podań formuły komunikujące prośbę:

Zwracam się z uprzejmą prośbą do Sejmiku Samorządowego w Katowicach...

(Sejmik XLV)

Zwracam się z prośbą o rozpatrzenie mojej skargi dotyczącej...

(RzeczPrKons III)

Prośba stanowi konstytutywny element podania, jest zarazem składnikiem wystarczającym do poprawnego zidentyfikowania tego gatunku. Jednakże: „[...] w dobrze rozumianym własnym interesie obywatel powinien opisać stan faktyczny i prawny mający uzasadnić jego prośbę. Może to poza tym znacznie przyspieszyć załatwienie sprawy” (Bogomilski, 1977: 26). Z tego powodu nadawcy umieszczają w podaniach uzasadnienie prośby. Poradniki podają tu gotowe formuły rozpoczynające tę część podania, np.: *Prośbę swoją uzasadniam // motywuję tym, że...* (por. Zgólkowie, 1993: 152). W tekstach skarg widoczne jest szczególnie użycie ostatniej z wymienionych formuł:

Prośbę swą motywuję tym, że w/w instytucje nie miały pod uwagę pisma z Urzędu Wojewódzkiego [...]

(Sejmik XLV)

Podanie kończy zwykle prośba wraz z apelem o przychyłność i życzliwość, występująca w postaci spetryfikowanej formuły. Skarga powiela również ten schemat zakończenia:

Proszę o pozytywne załatwienie mojego zażalenia

(Sejmik XLV)

W komunikacji oficjalnej tytuł pisma stanowi zwykle nazwa gatunkowa. Tytuł jest zatem istotnym wskaźnikiem, dzięki któremu adresat wyciąga wnioski dotyczące intencji pisma i otrzymuje wskazówki dotyczące jego treści. Tymczasem niektóre skargi nie podają takiej jednoznacznej informacji. są opatrzone tytułem *Prośba*, np.:

Prośba do Ministerstwa Sprawiedliwości

(Ministerstwo LXVII:

Taki tytuł początkowo sugeruje odbiorcy, że ma on do czynienia z podaniem. Dopiero treść pisma, w której realizują się komponenty semantyczne skargi, oraz intencja (mówię to, bo chcę żebyś zrobił temu komuś coś złego) decydują o jego właściwej identyfikacji (zgodnie zresztą z zapisem w *Kodeksie postępowania administracyjnego*).

W przytoczonym poniżej tekście skargi widoczne są elementy podania:

Dotyczy: Budynku mieszkalnego w X, ul. Y, będącego własnością Z w X – w likwidacji. **tytuł S/P**

Uprzejmie proszę o zajęcie stanowiska i podjęcie odpowiednich kroków w celu zapobieżenia **prośba S/P**

rabunkowej gospodarce mieszkaniowej prowadzonej przez Z w likwidacji, a reprezentowanej przez likwidatora p. X. **przedmiot skargi S**

Od siedmiu lat, a w szczególności od czterech w w/w budynku nie robi się nic co mogłoby zapobiec dalszej dewastacji przedmiotowego budynku zamieszkałego przez 38 rodzin, byłych pracowników Z – zwolnionych w ramach redukcji i likwidacji przedsiębiorstwa.

Natychmiastowy remont wymaga w szczególności: instalacja c. o. i c. w. u. (całość włącznie z kotłownią), kanalizacja sanitarna zewnętrzna (po każdorazowym opadzie deszczu wybija woda i fekalia w piwnicy), dach i obróbki blacharskie (rynny i rury spustowe) **petitum skargi S**

Rozumiejąc stanowisko likwidowanego przedsiębiorstwa i społeczny interes zwracam się z prośbą o nieodpłatne przekazanie w/w budynku wraz z przylegającym terenem Zarządowi Komunalnemu miasta X lub Spółdzielni Mieszkaniowej już istniejącej, ewentualnie utworzonej z mieszkańców budynku. **prośba P**

Nadmieniam, iż w ogóle nie jesteśmy informowani o zamierzeniach w stosunku do naszego budynku przez likwidatora X, a wszelkie monity, pisma i interwencje pozostają bez odpowiedzi. **uzasadnienie / przedmiot skargi S/P**

Łącząc wyrazy szacunku **formuła S/P grzecznościowa S/P**

proszę o podjęcie stosownych kroków zmierzających do unormalnienia bytowania mieszkańców i zapobieżenia dewastacji budynku w X przy ul. Y.

(Urząd Wej IX)

Analiza zebranych pism pokazuje, że wzorzec tekstowy podania wywiera znaczący wpływ na strukturę tekstów skarg do instytucji. Wpływ ten jest o tyle silny, że popularne poradniki posługiwania się polszczyzną w wariantach oficjalnym zawierają wzory podań, życiorysów, listów, życzeń czy zaproszeń, natomiast wzory skarg pojawiają się sporadycznie, tylko w niektórych pozycjach (np. Bogomilski, 1977).

Zetknięcie dwóch gatunków sfery oficjalnej, dwóch jednostek, których wzorce tekstowe nie są jednakowo mocno utrwalone w świadomości społecznej, powoduje przechodzenie elementów z jednego gatunku do drugiego, przy czym trzeba tu mówić o wywieraniu wpływu przez gatunek „silniejszy”, mocniej utrwalony w świadomości językowej, którym jest podanie, na gatunek „słabszy”, który w naszym zestawieniu stanowi skarga.

Na stałość gatunku wpływa w największym stopniu ustawowa kodyfikacja norm, natomiast wzorce tekstowe wielu gatunków funkcjonujących w sferze urzędowej zdeterminowane są normami prawnymi. Dodatkowy wpływ na niejednorodność wzorca tekstowego skargi ma fakt, iż nawet *Kodeks postępowania administracyjnego* nie ustala wyraźnie zestawu składników tego tekstu, a wśród wzorów pism stosowanych w postępowaniu administracyjnym brakuje wzorcowej skargi.

W artykule większy nacisk położony został na przedstawienie wzorca tekstowego skargi oraz wskazanie przeobrażeń zachodzących w nim pod wpływem wzorca tekstowego podania. Na koniec warto również dodać kilka uwag na temat przemian, jakie obserwujemy w zakresie użycia podania we współczesnej komunikacji oficjalnej. Formuły językowe, z których buduje się podanie, były i nadal są uznawane za banalne, sztywne i pozbawione znaczenia. Powoli zanika zwyczaj pisanie podania o pracę, zastępuje je list motywacyjny, którego – wraz z *curriculum vitae* – wymagają pracodawcy w ogłoszeniach prasowych. Wydawać by się zatem mogło, że zmiany, jakie zachodzą w komunikacji oficjalnej w Polsce pod wpływem zachodnich wzorców porozumiewania się obywateli z instytucjami, doprowadzą do zaniku podania jako gatunku urzędowego. Wyeliminowano już podanie o pracę, ponieważ znalazł się gatunek, który przejął jego funkcję. Jednak podanie jako prośba, np. do Urzędu Gminy czy dziekana, nadal jest obecne w naszej gatunkowej rzeczywistości. Wciąż żywa jest także skarga, która – jeśli nawet czasem nawiązuje do innego wzorca tekstowego – nadal wyraźnie wyodrębnia się jako gatunek mowy i – co istotne – zachowuje swą nazwę gatunkową.

Problem typologii gatunków mowy mieści się w obszarze badań teorii tekstu, ale omawiane w artykule zjawisko kontaminacji genologicznej jest już zagadnieniem pragmatycznym. Teksty podania i skargi generowane są w układzie nierównorzędnych ról komunikacyjnych. Nadawcą obu typów tekstów jest petent, którego sytuacja pragmatyczna często obliguje do wyboru

prośby – jednego z możliwych wariantów eksplicytnego wyrażenia intencji skargi, a jednocześnie stałego składnika podania.

Literatura

- Bartmiński J., 1974: *O spójności pieśni ludowej*. W: Mayenowa M. R., red.: *Tekst i język. Problemy semantyczne*. Wrocław.
- Bogomilski B., 1977: *Obywatel a administracja*. Warszawa.
- Grabias S., 1970: *Kontaminacje we współczesnym języku polskim*. „Annales UMCS”, Sectio F. Vol. 25.
- Lang J., 1972: *Struktura prawna skargi w prawie administracyjnym*. Wrocław.
- Polański E., Orłowa K., 1993: *Podanie*. W: *Kształcenie językowe w klasach 4–8. Poradnik metodyczny*. Warszawa.
- Wierzbicka A., 1983: *Genry mowy*. W: Dobrzyńska T., red.: *Tekst i zdanie. Zbiór studiów*. Wrocław.
- Wierzbicka A., 1999: *Akty i gatunki mowy w różnych językach i kulturach*. W: Taż: *Język – umysł – kultura*. Warszawa.
- Witosz B., 1994: *Lingwistyka a problem gatunków mowy*. „Socjolingwistyka”, nr 14.
- Wojtak M., 1999: *Wyznaczniki gatunku wypowiedzi na przykładzie tekstów modlitewnych*. „Stylistyka”, T. 8.
- Zgólkowie H. i T., 1993: *Językowy savoir-vivre*. Poznań.

Katarzyna Wyrwas

Plainte ou pétition? La contamination des modèles textuels dans la structure adaptative du genre de parole

Résumé

A la base des plaintes déposées dans les insitutions l'auteur analyse le problème de la structure adaptative du genre de parole qui se réfère aux autres modèles typiques. Les analyses présentées montrent la contamination des modèles de plainte et de pétition – les genres du langage officiel ayant des composants sémantiques similaires.

Katarzyna Wyrwas

***Complaint or application? The contamination of the textual patterns
in the adaptive structure of the genres of speech***

Summary

On the basis of the material of institutional complaints, the Author of the present article discusses the problem of adaptive structure of the speech genre in question, which formally alludes to other speech genres. The analyses presented in this text demonstrate the contamination of such patterns as complaint and application, two genres of official language sharing similar semantic components.